

Godt, bedre, ikke så godt

Teknologisk integration af menneske og maskine kan hjælpe handicappede til at fungere mere normalt. De samme midler kan bruges til at forstærke raske menneskers egenskaber. Men måske er teknologisk optimering af menneskets krop og sjæl slet ikke så smart.

Helten havde snydt

De Olympiske Lege i Seoul den 24. september 1988. 100-meter-finale i løb for mænd. Ben Johnson springer ud af startblokkene med en energiudladning, der ville have kunnet oplyse et helt ejendomskomplekst i et glimt. 43 skridt og 9,79 sekunder senere har han tilbagelagt 100 meter. Topfart: 43,4 km i timen. Det er en sensationel verdensrekord. Ben Johnson ser triumferende tilbage på sin evige rival, Carl Lewis, der halter en hel meter efter.

Den dag i 1988 var atletikverdenen i ekstase. Men bare tre dage efter gik luften af ballonen. Ekstasen blev afløst af vantro skuffelse. Ben Johnson havde dopet sig. Det hele var snyd! Eller var det? Måske var det bare, fordi Ben Johnson ikke til punkt og prikke havde fulgt sine rådgiveres anvisninger, at netop han blev taget. Men hvorfor så ikke acceptere, at sportsfolk bruger doping. Så kunne vi måske få en verdensrekord under de 6 sekunder. Og mindre talentfulde løbere kunne snildt løbe under 8 sekunder. Det ville da være pragtfuldt. Ville det ikke?

Hvorfor kan forbedringer være en skuffelse?

Ben Johnsons "verdensrekord" er et af de mest kendte eksempler på, at mennesket kan forbedre sine egenskaber ved hjælp af medicin eller teknologi. Men sammenlignet med de fremtidige muligheder er det berømte 100-meter-løb det rene vand. For vores viden om menneskets biologiske opbygning er vokset eksplosivt de seneste år.

Denne viden kan nemlig bruges til at lave langt mere radikale forbedringer af mennesket end hidtil, for eksempel ved at ændre det enkelte menneskes arvmasse eller integrere forskellige teknologier med det menneskelige legeme. Det lyder jo pragtfuldt. Men ingen af os syntes, at Ben Johnsons 100-meter-løb var pragtfuldt. Tværtimod blev vi godt og grundigt skuffede bagefter, da vi fandt ud af, at Ben Johnson reelt kun havde løbet 99 meter. Den sidste meter blev tryllet væk ved hjælp af det muskelopbyggende steroid stanozolol. Så det var slet ikke et rigtigt løb.

Men hvad nu, hvis vi laver forbedringer på andre områder, for eksempel af menneskets sanser og intelligens, eller ved at give os et evigt liv? Så vil det måske vise sig, at det er lige så pointeløst at leve et forbedret menneskeliv, som det er at afholde et 100-meter-løb, hvor alle løber under 6 sekunder, fordi de har fået indopereret nogle eksplosive syntetiske muskelfibre i benene. Forbedringer passer ikke altid sammen med det at leve et rigtigt menneskeliv med de forpligtelser og relationer, der hører et sådan til. Derfor kan de af mange forskellige grunde være en skuffelse.

Autenticitet som ét af tilværelsens mål

For den verdensberømte danske filosof Søren Kierkegaard (1813-1855) er det et åndløst liv at fornægte sin frihed til at overtage sig selv, som han kalder det. Men er det ikke den ultimative overtagelse af ansvaret for sig selv, når man teknologisk eller medicinsk udbygger sine medfødte egenskaber sådan, som man selv ønsker?

Søren Kierkegaard ville nok tværtimod mene, at sådanne teknologiske eller medicinske forandringer fjerner mennesket fra det selv, som det har et ansvar for at overtage og erkende. Det at tage prozac, for eksempel, kunne være en måde at ændre personligheden på, så det ikke længere var individets egen personlighed. Ved at anvende medicin til at foretage ændringerne, ville man fjerne sig fra sig selv på en helt anden måde, end hvis man til at begynde med accepterede sin tilstand og først derefter forsøgte at kæmpe sig ud af den ved at overtage sig selv. Men netop ikke sådan, at ændringen kunne opfattes som et resultat af en udefrakommende kraft.

Kierkegaards måde at tænke på er blevet brugt til at kritisere den type af forbedringer, som virker ved at ændre menneskets mentale eller sjælelige tilstand, for eksempel ved at fjerne følelsen af angst, desorientering eller tomhed. I nogle tilfælde kan man allerede nu gøre dette ved hjælp af stoffet prozac, men i fremtiden vil der blive udviklet langt mere avancerede metoder.

Den nulevende tyske filosof og sociolog Jürgen Habermas er inspireret af Søren Kierkegaard i sin kritik af at forbedre menneskelige normalegenskaber ad teknologiens vej. Han mener, at mennesker vil ende med at opfatte deres egne kroppe som en slags fremmedlegemer, hvis man anvender teknologier til at forbedre kroppens funktionsevne, for eksempel sanser, intelligens eller hukommelse. I sin bog om den menneskelige naturs fremtid skriver han: "for at personen kan føle sig ét med sit eget legeme, ser det ud, som om at det skal erfares som naturgroet - som en fortsættelse af det organiske, sig selv regenererende liv, som personen er blevet født af".

Måske ville også selve udfordringen ved dette at være menneske forsvinde, hvis det blev rutine at foretage alle mulige forbedringer ved hjælp af teknologi? En berømt musiker sagde en gang om meningen med sin egen musikudøvelse: "It is not about being the best, it is about trying to be the best". Måske kan man sige noget tilsvarende om meningen med livet i al almindelighed: Det er ikke forbedringen som sådan, der er det egentligt meningsfulde, men derimod ens egen indsats i forhold til at opnå den. At få dem serveret færdiglavet er derfor en skuffelse.

Forbedringer er uretfærdige

Når det for alvor bliver muligt at forbedre den menneskelige organisme ved at forbedre sanserne eller hjernens funktionsevne, vil nogle få forbedret organismen mere end andre. Det vil give dem en fordel i de fleste sammenhænge, for eksempel på arbejdsmarkedet. Det virker ikke rimeligt, men er det i virkeligheden så meget anderledes end i dag, hvor mange også har fordel af deres medfødte fortrin?

Inden for sportens verden er der en klar forskel på kunstigt skabte forbedringer og forbedringer, der skyldes medfødte fortrin. Når det angår brugen af stoffer som hormoner eller EPO, kan alle således blive enige. Det er uretfærdigt, hvis nogle tager stofferne, mens andre ikke gør! Men at nogle sportsfolk helt naturligt producerer flere hormoner eller mere EPO end andre og altså har en klar medfødt fordel, finder ingen uretfærdigt. Det er en del af "gamet", at man vinder på grund af sine fysiske fortrin, hvad enten de er medfødte eller tillærte.

Uden for sportens verden er der mindre udtalt begejstring for, at medfødte fordele skaber vindere. Den berømte amerikanske filosof John Rawls gjorde i sit hovedværk *A Theory of Justice* fra 1972 opmærksom på, at medfødte fordele på ingen måde er noget, individet har gjort sig fortjent til. De er tilfaldet den enkelte helt tilfældigt, nærmest som et resultat af et lotterispil. Det genetiske lotteri kaldte Rawls det.

Men fordi de medfødte fysiske egenskaber alene er et spørgsmål om held eller uheld, er der efter John Rawls mening ikke nogen begrundelse for at belønne folk mere end højest nødvendigt for disse fortrin.

Tværtimod var ideen om det genetiske lotteri og det lige så tilfældige sociale lotteri om, hvilken socialgruppe man fødes ind i, nogle af Rawls' hovedbegrundelser for, at man bør omfordele ressourcerne og skabe et samfund med størst mulig lighed.

Overklassen vil selv kunne vælge egenskaber

John Rawls døde i 2002, men det er ikke svært at forestille sig, hvilke betænkeligheder han ville have haft i forhold til en situation, hvor nogle mennesker opnår forbedringer ved hjælp af teknologi eller medicin, for eksempel ved at få indarbejdet en chip i hjernen, som nedsætter søvnbehovet og forøger hukommelsen, og som derfor medfører en drastisk forbedring af arbejdsevnen. Han ville have fundet det dybt uretfærdigt, hvis disse mennesker ville være i stand til at opnå en større indtjening og få mere magt eller flere muligheder på arbejdsmarkedet end de fleste andre på grund af forbedringerne. Ikke mindst ville han have fundet det uretfærdigt, hvis de teknologiske eller medicinske forbedringer kostede så mange penge, at ikke alle ville have mulighed for at betale for dem.

Der er altså en dobbelt uretfærdighed. Den første uretfærdighed ville være, at muligheder og ressourcer i udgangspunktet var så skævt fordelt, at nogle kunne betale for forbedringer, som andre ikke ville være i nærheden af at have råd til. Den næste uretfærdighed ville være, at de bedst stillede personer ville kunne anvende deres uretmæssige overskud til at tjene endnu flere penge og få endnu mere magt.

For John Rawls ville dette være topmålet af ydmygelse af de dårligst stillede. For ikke nok med, at de dårligst stillede måtte acceptere endnu mere grelle forskelle i velstand, magt og muligheder end tidligere. De måtte også finde sig i, at disse forskelle var et resultat af en helt ny form for klasseopdeling af samfundet. Der ville nemlig eksistere en overklasse, som kunne ophæve det genetiske lotteris tilfældighed og vælge sine egenskaber selv, samt en underklasse, for hvem egenskaberne stadig ville være et spørgsmål om skæbnens blinde magt.

Forbedringer og forfejlede normer

Hvis du her og nu fik mulighed for at lave dig selv om ved hjælp af meget avanceret teknologi, hvilke ændringer ville du så foretage? Ville du bygge din hjerne om, så du skulle sove mindre og fik en højere intelligens og en bedre hukommelse? Ville du ændre din krop, så du blev slank, smukkere, højere og mere spændstig. Eller ville du ændre din personlighed, så du blev rolig, solidarisk og socialt anlagt?

Du ville sikkert foretrække de to første ændringer, men for at være på den sikre side ville du kun lave moderate ændringer. Dog ville du være fristet til at lave dig endnu mere om, hvis andre ændrede sig i mere radikal grad. Du ville jo gerne kunne konkurrere med dem!

Men hvorfor er det egentlig mere oplagt at vælge de to første ændringer end den tredje? Det er vel ganske enkelt, fordi de er mere i overensstemmelse med de værdier og normer, vi for nærværende hylder i Danmark og den øvrige vestlige verden, end den tredje ændring er. For som bekendt lever vi i individualismens tidsalder, hvor den enkelte foretrækker at have høj ydeevne, være uafhængig og have evnen til at træffe beslutninger angående sit eget liv selv. Og kravene til den enkelte er da også store, både på arbejdsmarkedet og i det sociale liv.

Vores valg af forbedringer ville altså være et spejl af de værdier og krav, vores samtid rummer. Men værdier kan være forfejlede, og tidens krav kan være urimelige! Og hvis man ser bare en lille smule historisk på det, forekommer det ikke særlig sandsynligt, at de værdier, vi hylder i dag, er de mest berettigede. Så hvis vi ændrer os for at kunne leve op til dem, vil vi sikkert ende med at finde ud af, at "forbedringerne" slet ikke

ville være reelle forbedringer. Det ville i stedet være misforståede forbedringer, baseret på fejlagtige værdier og normer.

Et væsentligt spørgsmål er, hvordan man kan afgøre, om værdier og normer er forføjlede. Hvem skal tage stilling til det? Er det den enkelte borger, der skal vurdere hvilke værdier og normer, der er de rigtige for ham eller hende? Eller er det politikerne, der skal tage stilling og måske forbyde den type af "forbedringer", som de anser for at være fejlagtige? Det er svært at svare på. Men hvis man laver uigenkaldelige ændringer af mennesket som art, er det strengt nødvendigt at svare på. Og den slags ændringer er man allerede godt i gang med at lave, om end det i første omgang mest sker ved at fravælge mennesker med uønskede arveanlæg, sådan som det for eksempel i stor målestok sker med mongoler i dagens Danmark. Men et mere omfattende tilvalg af ønskede egenskaber kan hurtigt komme på tale. Når det sker, og hvis der bliver tale om uigenkaldelige ændringer, hvordan kan man så sikre, at ændringerne ikke baserer sig på misforståede værdier?